

Åter till grunderna – Läsförmåga, immigration och arbetsmarknadsutfall i Sverige

Människor som invandrat till Sverige har lägre sannolikhet att bli anställda än de med jämförbara utbildningar som är födda i Sverige. Det är även mer troligt att immigranten kommer att arbeta med ett yrke som har lägre status än dennes formella kvalifikationer. I vilken utsträckning beror denna skillnad på att immigranterna har lägre färdigheter, som mäts och poängsätts på en skala som mäter läsförmåga i OECD:s undersökning av vuxnas färdigheter (PIAAC)? Hur kan utbildning och fortbildning bidra till att minska dessa skillnader? Denna policy brief sammanfattar: "Back to Basics – Literacy Proficiency, Immigration and Labour Market Outcomes in Sweden" i *Social Policy & Administration* 2017 (51:4) samförfattad med Margherita Bussi OECD. Den bygger på tidigare forskning presenterad i OECD Economic Survey of Sweden från 2015.

Strukturen på den svenska arbetsmarknaden är en utmaning för integrationen

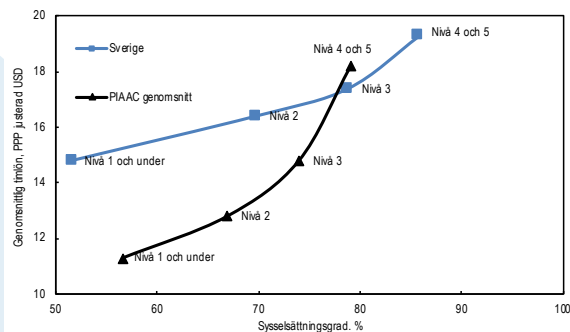
Chanserna att bli anställd förbättras med ökat human kapital. Detta stämmer särskilt bra i Sverige, där en sammanpressad lönefördelning med höga ingångslöner kan utgöra hinder för att bli anställd för de som är lågkvalificerade eller har sämre färdigheter, som illustreras i figur 1. Färdigheter och kvalifikationer är generellt sett goda hos infödda svenskar, men en omfattande invandring av människor med skyddsstatus eller familjeåterföreningar

ökar andelen som har relativt sett sämre färdigheter och kvalifikationer.

Här undersöker vi följande frågor: i) I vilken utsträckning reflekteras utbildning och utländsk bakgrund i läsförmågan?; ii) I vilken utsträckning reflekteras utbildning, läsförmåga och utländsk bakgrund i sysselsättning och arbetsinnehåll, mätt som mismatchning, i den svenska relativt sammanpressade lönefördelningen?; iii) I vilken utsträckning, och genom vilka kanaler kan utbildning och fortbildning förbättra anställningsmöjligheterna och kvaliteten i de jobb som immigranter får?

Figur 1. Relationen mellan lönekompression, anställning och läsfärdigheter

Lön och sysselsättning utifrån PIAAC-nivån på läsförstågan

Källa: Bussi och Pareliussen (2017)

Så här tolkas figuren: Sverige har hög sysselsättningsgrad för personer med medelstora och stora läsfärdigheter (nivå 4 och 5), men låg sysselsättning för personer med små färdigheter (nivå 1 och lägre). Samtidigt är lönerna höga för de personer med små färdigheter som är anställda. Lönerna ökar mindre med färdigheter än för PIAAC-genomsnittet, som indikerar att höga minimilöner kan minska möjligheten till jobb för de med låga färdigheter i Sverige.

Många möjliga anledningar till att migranter har sämre arbetsmarknadsutfall

Frågorna studeras utifrån en modell av humankapitalet där man undersöker hur utbildning, grundläggande (läs) förmåga och ursprung påverkar arbetsmarknadsutfallen när man inbegriper skatter och transfereringar. Utgångspunkten är att människors produktivitet beror på humankapitalet som i sin tur är en funktion av utbildning, grundläggande färdigheter och förmågor samt i vilken utsträckning som humankapitalet från ursprungslandet också är användbart i värdlandet (Sverige). Modellen belyser att det finns många skäl till varför utlandsfödda,

med samma utbildningsnivå som inhemska födda, skulle kunna ha lägre produktivitet och därför vara mindre attraktiva för (icke-diskriminerande) arbetsgivare.

För det första besitter en immigrant med examen från sitt hemland inte nödvändigtvis de språkkunskaper som krävs för ett mer högkvalificerat jobb. För det andra kan en yrkesmässig kvalifikation erhållen utomlands vara svåröversatt till en jämförbar svensk. Exempelvis skulle en läkarexamen från ett utländskt universitet av hög kvalitet sannolikt bli accepterad som likvärdig med en svensk examen, men detta är mindre troligt om det gäller en juridikexamen, såvida länderna har olika legal tradition. Vidare kan en liknande utbildning eller examen i ett annat land vara på olika nivå vad gäller kunskapsinnehåll och kvalitet. Andra mer subtila skillnader i kultur, brist på förståelse för hur arbetsmarknaden i värdlandet fungerar och avsaknad av relevanta nätverk kan också få negativa konsekvenser för immigranten.

Om immigranternas svårigheter på arbetsmarknaden beror på sämre språkkunskaper och andra objektivt sett lägre nivåer av kunskaper och färdigheter jämfört med infödda svenskar med samma utbildningsnivå borde nackdelen kunna förklaras av skillnader i läsförståelsen, som mäts i OECD:s undersökning av vuxnas färdigheter (PIAAC). Läsförståelse mäter både språkfärdigheter och bearbetningsförmåga eftersom deltagare i undersökningen måste läsa och förstå texter av olika komplexitet innan de kan besvara tillhörande uppgifter. Detta genomförs på språket som talas i det land där testet ges.

Å andra sidan, om nackdelarna på arbetsmarknaden härrör från ett annat utbildningssystem, sämre nätverk eller kunskap om värdlandets arbetsmarknad, skillnader i kultur eller ren diskriminering – då borde dessa nackdelar snarare förklaras av vilket land man kommer ifrån.

Immigranter som har utbildat sig i Sverige borde av flera skäl inte löpa lika stor risk att drabbas på arbetsmark-

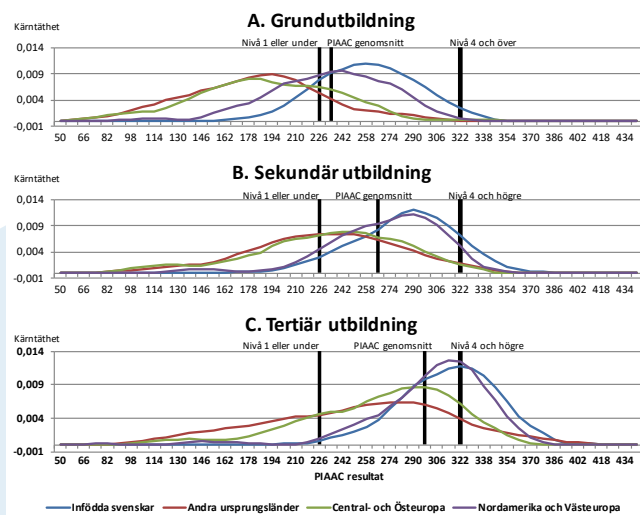
naden. Om en immigrant erhållit sina främsta kvalifikationer i Sverige, skulle det ta bort all snedvridning (eller bias) som orsakas av yrkeskvalifikationskraven i utbildningssystemet. Det skulle förbättra individens förmåga att förstå och hantera det svenska språket, kulturen och arbetsmarknaden, och även kunna bidra till att bilda relevanta nätverk. I den utsträckning det går att visa att en svensk utbildning är bättre i kvalitet relativt en utländsk skulle den även kunna ge bättre färdigheter. Utbildning och fortbildning som inte leder till formella kvalifikationer skulle ha många likartade effekter, men sannolikt inte vara lika betydelsefull.

Empiriska resultat

Läsförmågan är lägre och varierar mer bland utlandsfödda än bland infödda svenskar

Läsförmåga samvarierar med utbildningsnivå, men spridningen av läsförmåga är stor inom varje enskild nivå, vilket visas i figur 2. Uppdelningen är gjord i fyra grupper, baserat på ursprung, som någorlunda speglar geografiskt avstånd, ekonomisk utveckling, språk och kultur; infödda; migranter födda i Nordamerika och Västeuropa; migranter från Central- och Östeuropa samt migranter från andra länder. Den senare gruppen inkluderar migranter födda i Mellanöstern, Afrika, Asien och Sydamerika. Det är inte möjligt att få PIAAC-data nedbrutet utifrån vilket skäl som fanns för migranten att flytta, men de flesta migranterna med skyddsansökan finns i den senare gruppen. Immigranter har lägre läsförmåga än infödda svenskar inom varje utbildningsnivå, och spridningen är stor inom varje grupp. Läsförmågan varierar även markant i relation till ursprungsregion, där nordamerikanska och västeuropeiska immigranter nästan kommer upp i samma nivåer som infödda svenskar medan de två övriga grupperna inte gör det.

Figur 2. Utlandsfödda har lägre läsförmåga för varje utbildningsnivå (Läsförmågeresultat uppdelat på utbildningsnivå och ursprung)

Not: Kärntäthet är förutsatt genom användning av Epanechnikov-funktionen

Källa: Bussi och Pareliussen (2017)

Regression 1, som redovisas i den första tabellen, granskar mer formellt de avgörande faktorerna för läsförmågan. PIAAC:s läsförmågeresultat är genomsnittligt en halv standardavvikelse högre för en person med eftergymnasial utbildning än för en person med gymnasial utbildning, detta när man tar hänsyn till migrationsbakgrund och andra variabler såsom föräldrarnas utbildningsnivå eller ålder. Deltagande i utbildning och fortbildning för vuxna (AET), definierat som valfri form av organiserad lärandeaktivitet 12 månader innan PIAAC undersökningen, är även det förknippat med bättre resultat.

Utrikesfödda vuxna har lägre läsförmåga än infödda svenskar, men skillnaden mellan ursprungsgrupper är påfallande. Migranter födda i Nordamerika och Västeuropa har resultat strax under infödda svenskar, och skillnaden blir således inte statistiskt signifikant. De andra två grupperna har resultat ungefär en standardavvikelse under infödda svenskar. Detta motsvarar ungefär en nivå under på PIAAC:s 6-gradiga nivåskala som visas i figur 1, och antyder betydligt svagare läsförmåga. Utrikes födda som har erhållit sin högsta kvalifikation i Sverige åstadkommer nästan en halv standardavvikelse högre i sina resultat än genomsnittet.

Lägre sysselsättningsgrad bland migranter hänger ihop med lägre läsförmåga

De flesta empiriska studier är begränsade till att använda utbildningsnivå som det huvudsakliga mätinstrumentet för humankapital. Givet att den genomsnittliga läsförmågan är lägre för varje utbildningsnivå hos immigranter, och den starka korrelationen mellan läsförmåga och sysselsättning som visas i figur 1, kommer sådana studier systematiskt att få en oförklarad skillnad i arbetsmarknadsutfall mellan migranter och infödda svenskar. Denna skillnad visas i regression 2 i första tabellen. Det är en beräkning av chanserna för att vara anställd där man har kontrollerat för t.ex. utbildning, men inte läsförmåga.

Denna skillnad blir insignifikant och försvinner praktiskt taget helt när man kontrollerar för läsförmåga i regression 3. Med andra ord tycks migranternas lägre läsförståelse, för en given utbildningsnivå, vara nära kopplad till varför migranter från Central- och Östeuropa, Mellanöstern, Afrika, Asien och Sydamerika har lägre chanser att få anställning än infödda svenskar med samma utbildning. Dessa resultat är baserade på ett begränsat antal prov och kontrollvariabler, och kan inte utesluta att andra faktorer, inkluderat diskriminering, spelar roll.

Tabell 1. Läsförmåga, ursprungsregion hos migranten och arbetsmarknadsutfall

	Läsförmåga (OLS)	Sysselsättning (log odds)	3 Läsförmåga inkluderat	4	5 AET/ världskvalifikation inkluderat
Läsförmåga	-	-	0.61**	-0.06	-0.02
Nordamerika och Västeuropa	-0.21	-0.13	0.15	0.30	0.79*
Central- och Östeuropa	-0.95**	-0.85**	-0.03	0.78*	1.22**
Andra ursprungsländer	-1.20**	-1.08**	-0.15	1.03**	1.74**
Eftergymnasial utbildning	0.53**	0.67**	0.36**	0.02	0.01
Lägre än övre sekundärutbildning	-0.38**	-0.80**	-0.57**	-	-
Högsta kvalifikation från värdlandet	0.41**	0.16	-0.11	-	-0.95**
Utbildning och fortbildning för vuxna	0.19**	-	-	-	-0.37*

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Not: Tabellen visar vilken betydelse "immigrant dummies" har på läsförståelse som mäts av läsförmågemodulen i OECD:s undersökning av vuxnas färdigheter (2012) (1), utbildning (2) och (3), enbart för kontroll av läsförmåga i (3), och frekvensen av att vara överkvalificerad (4) och (5), kontroll för innehav av den högsta kvalifikationen i Sverige och för att ha deltagit i utbildning och organiserat lärande för vuxna i (5). Referensgrupp är en inrikes född man med gymnasieutbildning. Läsförmågepoängen skalas med standardavvikelsen för att underlätta förståelsen. Resultaten som erhålls är kontrollerade för utbildning, demografiska och socio-ekonomiska karaktäristiska. Se Bussi och Pareliussen för detaljer
 Källa: Bussi och Pareliussen (2017)

Den lägre arbetskvaliteten bland migranter orsakas inte av bristande läsförmåga

Även om skillnaderna i sysselsättning förlorar signifikans när man kontrollerar för läsförståelse, kan andra arbetsvillkor försämrats, såsom lön, anställningstrygghet och mismatchning. Regressionerna 4 och 5 i tabell 1 visar att utrikes födda personer med anställning, till skillnad från inrikes födda, oftare arbetar i befattningar och yrken med lägre status än deras formella kvalifikationer skulle indikera.

Skillnader i läsförståelse tycks inte förklara skillnaden i utfall mellan infödda svenskar och migranter när det gäller överkvalificering. Det tyder på att förklaringen kan ligga i att de har svårigheter att uppfylla yrkeskvalifikationskrav, sämre tillgång till nätverk, begränsade kunskaper om värdlandets arbetsmarknad och skillnad i kultur, alternativt ren diskriminering, som mer troliga faktorer än läsförmågan.

Slutligen visar även regression 5 att huruvida migranter är överkvalificerade för sina jobb också beror på om deras formella kvalifikationer har erhållits i Sverige eller i andra länder. De som deltagit i vuxenutbildning i Sverige löper mindre risk att vara överkvalificerade för sina jobb. Det indikerar att vinsterna från att delta i utbildning och läran-

de i Sverige troligen inte enbart har att göra med formella kvalifikationer, som erkänns eller föredras av svenska arbetsgivare. Därtill finns betydande fördelar med att samla på sig Sverige-specifikt humankapital.

Utbildning och organiserat lärande genererar trefaldig utdelning

För att dra några sammanfattade slutsatser: Utlandsfödda i Sverige har i genomsnitt lägre humankapital än inrikes födda svenskar. Denna skillnad, och behovet av att höja kompetensen, varierar betydligt beroende på ursprung. Investeringar i formell utbildning tycks generera trefaldig utdelning i att minska skillnaderna i arbetsmarknadsutfall mellan utrikes och inrikes födda. För det första hänger högre kvalifikationer samman med bättre läsförmåga, i synnerhet när kvalifikationerna har erhållits i Sverige. För det andra så tycks både utbildning och läsförståelse leda till bättre anställningsutsikter. Detta innebär att man inte bara ska fokusera på att utlandsfödda ska få en formell utbildning, utan det handlar också om att förbättra exempelvis läsförmågan. För det tredje löper immigranter med kvalifikationer från Sverige betydligt mindre risk att hamna i yrken och befattningar där de är överkvalificerade. Deltagande i vuxenutbildning och fortbildning, som inte nödvändigtvis leder till en examen, har liknande positiva men svagare effekter.

Jon Pareliussen är nationalekonom på OECDs ekonomiska avdelning. Han har arbetat som OECDs landansvarige för Sverige, Finland, Estland, Storbritannien samt Kina, och skrivit åtskilligt om arbetsmarknad, socialt skydd och inkomstjämlighet. Bland Jons senaste publikationer finns: OECD Economic Survey of Sweden 2019, 2017 och 2015, OECD Economic Survey of Finland 2018 och 2016, "What drives the performance of Swedish lower secondary schools?", OECD Economics Department Working Papers, kommande (med C. André och H. Hwang), och "Income inequality in the Nordics from an international perspective", Nordic Economic Policy Review 2018 (med M. Hermannsen, C. André and O. Causa), samt "Demographic change and inequality trends in the Nordic countries", Nordic Economic Policy Review 2018 (med P. Robling).

Jon Pareliusson
Åter till grunderna – Läsförståelse, immigration och arbetsmarknadsresultat i Sverige
Delmi Policy Brief 2019:6
Hela rapporten finns tillgänglig på www.delmi.se

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR
Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17